

קניית מערת המכפלה

ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר: גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני ... ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו: (בראשית כג ג-ח).¹

מסכת ברכות פרק ג משנה א, גמרא דף יז ע"ב

משנה: מי שמתו מוטל לפניו - פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה. גמרא. מוטל לפניו - אין, ושאינו מוטל לפניו - לא ... רב אשי אמר: כיון שמוטל עליו לקוברו - כמוטל לפניו דמי, שנאמר: "ויקם אברהם מעל פני מתו", ונאמר: "ואקברה מתי מלפני" - כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי.²

מסכת אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מה

כל שיש בו ג' דברים הללו - מתלמידיו של אברהם ... עין טובה רוח נמוכה נפש שפלה³ ... רוח נמוכה מנין? שנאמר: "גר ותושב אנכי עמכם" (בראשית כג ד).⁴

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב סימן ג

"כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו" (דברי הימים א כט טו). כן הן הצדיקים, הקב"ה עשה אותך עיקר, והן עושין עצמן טפלין. אברהם גידלו הקב"ה, שנאמר: "ואברכך ואגדלה שמך" (בראשית יב ב), וכן: "קום התהלך בארץ" (שם יג יז). והוא אומר לבני חת: "גר ותושב אנכי עמכם" (שם כג ד).⁵

בראשית רבה פרשה נח סימן ו

"גר ותושב אנכי עמכם". "גר" - דייר, "תושב" - בעל הבית. אם רציתם - גר, ואם לאו - בעל הבית, שכך אמר לי הקב"ה: "לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (בראשית טו יח).⁶

¹ אחד עשר פסוקים של משא ומתן סבוך ומפותל מפרידים בין בקשתו של אברהם לקניית אחוזת קבר משלו ובין סיומה המוצלח של עסקה זו. ועל מנת להמחיש סיום מוצלח זה חוזרת התורה שוב על קיום העסקה ומתארת את מטרתה: "ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא חבורן בארץ כנען: ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת". ואנו נבקש להתחקות מעט על משא ומתן מייגע זה. ודאי לא נצליח להקיפו מכל צדדיו, רק נעיר ואולי נאיר פה ושם.

² הגמרא רוצה להבחין בין מקרה של מי "שמתו מוטל לפניו" כפשוטו, שהוא אכן פטור מכל המצוות שבתורה; ובין מי שאמנם טרוד בקבורה, אבל אין "מתו לפניו" ממש (כמו בד"כ בימינו), שהוא חייב במצוות. הבחנה זו נדחית וסיכום הסוגיה נראה כשיטת רב אשי שעצם הטורדה והעיסוק בקבורה, נחשבת כמי "שמתו לפניו", גם אם לא פיסית ממש. ההוכחה היא מאברהם. בפסוק אמנם כתוב: "ויקם אברהם מעל פני מתו ... ואקברה מתי מלפני" שממנו אולי ניתן לחשוב שאכן גופתה של שרה הייתה שם, אבל לגמרא פשוט שאין הכוונה לכך, וודאי שאברהם לא נקט בשיטות לא מכובדות כאלה, גם אם מדובר בצורך חשוב ובקניית חלקת קבורה בארץ ישראל (לכבודה של שרה). ראה פירוש תורה תמימה בראשית פרק כג הערה ג שהעיר בעניין זה. וראה גם פירוש רד"ק על "ואקברה מתי מלפני". ואם נחזור לדין במשנה ובגמרא של פטור מהמצוות לאונן (אדם אצל טרם הקבורה), ראה עוד זאת מצאנו באוצר המדרשים (אייזנשטיין) מנין עמוד 304: "מנין שהאבל פטור מקריאת שמע? שנאמר: ויקם אברהם מעל פני מתו - מלמד שהשכים בזמן ק"ש".

³ ראה מסכת אבות פרק ה משנה יט: "כל מי שיש בידו שלושה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלושה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה רוח נמוכה נפש שפלה - מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה - מתלמידיו של בלעם הרשע". מדרש אבות דרבי נתן מבאר ומרחיב, כידוע, על מסכת (פרקי) אבות שבמשנה. וכבר הרחבנו בנושא [בין אברהם לבלעם](#) בפרשת בלק.

⁴ כגר ותושב ודאי הכיר אברהם היטב את הקושי של מכירת קרקע לאחרים ע"י תושבי המקום. ואע"פ כן (או שמא בגלל כן) הוא בוחר בגישה הכנועה. האם זו אסטרטגיה מחושבת של משא ומתן או אופיו האמיתי של אברהם בלי שום חישובים, אפילו אם זה יפעל לרעתו בהשגת מטרתו המיידית? ראה אגדת בראשית (בובר) פרק לד (פרק כד בפרשתנו): "ואברהם זקן ... אמרו לו: אתמול היית שולט בכל העולם, דכתיב: ברוך אברהם לאל עליון וגו' (בראשית יד יט), ועכשיו אתה אומר: גר ותושב אנכי?! אמר להם: ומה אעשה שמתה אשתי". גישתו המצטונעת אפילו הכנועה-מה של אברהם היא אמיתית. שרה איננה והוא מרגיש כעת גר ועירי. ראה גם תרגום יונתן על הפסוק המוסיף את המילה אנה: "גר ותושב אני עמכם אנה מכרו לי אחוזת קבר עמכם ואקבור את מתי שם".

⁵ כיון שדנו בפסוק: "גר ותושב אנכי עמכם", לא יכולנו שלא להביא מדרש נוסף בנושא זה. ראה ההבדל העצום בין דוד ובין האבות. כלפי מי אומר דוד: "כי גרים ותושבים אנחנו לפניך"? כלפי הקב"ה, בתפילתו בעת התנדבותו לבנין הבית! כלפי שמיא ודאי כולנו גרים ותושבים. ואילו אברהם אומר זאת כלפי בני חת! מה הקשר? כי דוד מוסיף את המילים: "ככל אבותינו". אך האבות אמרו זאת על שכניהם תושבי הארץ. ראה במדרש שם, שהוא בפרשת וישב, שגם יצחק ויעקב חשבו עצמם גרים ותושבים. אבל זו של אברהם הנאמרת לבני חת, היא הקשה (או הגדולה) מכולם. וכבר זכינו לדרוש על [גר ותושב אנכי עמכם](#) בפרשה זו. ראה גם דברינו [כי גרים ותושבים אתם עמדי](#) בפרשת בהר.

⁶ מדרש זה מציג עמדה הרבה יותר תקיפה של אברהם. רש"י בפירושו לפסוק, לאחר שמפרש עפ"י הפשט: "גר ותושב - גר מארץ אחרת ונתישבת עמכם", מביא מדרש זה: "ומדרש אגדה, אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי

"תנו לי אחוזת קבר" – איני מבקש אלא מת אחד, שנאמר: "אחוזת קבר"⁷.
 "ויענו בני חת וגו' נשיא אלהים אתה בתוכנו" – נשיא אתה עלינו, אלוה אתה עלינו, "במבחר קברינו קבור את מתך" – מתים הרבה.⁸
 "ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת" – מיכן שמודין על בשורה טובה.⁹

רמב"ן בראשית פרק כג פסוק ח

"אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני" – טעמו, אני לא אקבור מתי בקבר אחר. אבל אם רצונכם שאקבור מתי פגעו לי בעפרון שיש לו מערה בקצה שדהו, ואיננה לו בית קברות אבותיו, כי לשדה היא להם. וטעם "מלפני" – כי אם לא תעשו כן אקברנו בארון.¹⁰ או יהיה טעמו, מתי אשר הוא לפני ואני צריך למהר לקברו.¹¹ וטעם ופגעו לי – כי היה עפרון עשיר ונכבד, כאשר אמר ביני וביניך מה היא – ולא יהיה לו לכבוד למכור נחלת אבותיו, כענין נבות הזרעאלי (עיין מלכים א כא). על כן לא הלך אברהם אליו להרבות לו מחיר השדה, ובקש מאנשי העיר שיפגעו בעבורו דרך כבוד. וטעם ויתן לי, ויתננה לי – שאחשוב אותה כמתנה, אם בכסף מלא אקחנה ממנו. ועל כן לא הזכיר לשון מכירה.¹²

בראשית רבה פרשה נח סימן ז

"אם יש את נפשכם לקבר את מתי וגו' ופגעו לי" – פגעוהו לי, סרסרוהו לי, ואם לאו – התפללו לי עליו.¹³

- הקב"ה (לעיל יב ז) לזרעך אתן את הארץ הזאת". לא ברור מה תקיפות יש כאן, שהרי יכולים בני חת לבחור באופציה הראשונה ולומר: רוצים – גר! אמנם אין לחבר פירושים, אך ראה פירוש רמב"ן על הפסוק: "היה המנהג להיות להם בתי קברות, איש לבית אבותיו, ושדה קבורה אחד יקברו בו כל הגרים". האם שם היה אברהם מסכים לקבור את שרה? ביחד עם כל חסרי השם והבית? נראה לומר "אחיזת קבר", קצה חלקה. שים לב ש"אחוזת קבר" כתוב בכל הפרשה בכתוב חסר: "אחוזת קבר". ראה הערה 17 להלן. בהמשך המדרש נראה שבני חת אומרים לאברהם: "מתים הרבה" (אולי בבית הקברות לגרים כהצעת רמב"ן), אבל אברהם מסתפק במת אחד, במתו – אשתו המוטלת) כעת לפניו. נראה שגם מדרש זה, שלכאורה פתח בגישה תקיפה יותר, הולך ומתרחק בהדרגה. כבר קדמו אנשי סדום לבני חת (הכל עפ"י המדרש) בכבוד הגדול שהם מוכנים לעשות לאברהם. ראה בראשית רבה מב ה, אחרי ניצחון אברהם על ארבעת המלכים והשבת הנפש והרכוש לסדום: "... ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה והיו מקלסין לפניו ואומרים: שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכנו. אמרו לו מלך את עלינו, נשיא את עלינו, אלוה את עלינו, אמר להם אל יחסר העולם מלכו, ואל יחסר העולם אלוהו". לא תודה, אומר אברהם. אחוזת קבר אני צריך ולא כבוד. ואם נשיא ומלך אני, אז ודאי לא קבורה בחלקות גרים. ודאי שמגיע לי אחוזת קבר משלי.
- 9 ואחרי הכל, אחרי התקיפות שהתפוגגה בדרך, אחרי דחיית קבורת הגרים, גם נכונות מזער זו של "במבחר קברינו" היא בשורה טובה. פתרון אחד כבר יש, שרה לא תקבר על אם הדרך, במדבר או בחלקת גרים, כי אם בחלקת קבר מסודרת. אבל המשא ומתן נמשך.
- 10 עניין זה שאברהם 'מאיים' שאם לא יתנו לו חלקת קבר יקבור את שרה בארון, דורש בירור. להלכה, כבר התפללו בנושא זה בעלי תריסין בעקבות הערתו של פירוש **כלי חמדה** (עמ' כו אות ב) על פירוש זה של רמב"ן והסתירה עם דבריו בספרו תורת האדם. ראה **דף בנושא זה** של יהודה לוינגר וחיים הופרט משיבת קרית שמונה. אבל לעניין פשט המקרא, מה רוצה אברהם לומר בכך לאנשי בני חת? איך זה משתלב במשא ומתן שביניהם? הרב יואל בן-נון מציע שזהו נוהג שהרמב"ן הכיר אצל שבטים נודדים, שקברו בארון עד שמצאו מקום מנוחה ראוי ומתאים. ויש לנו דוגמא במקרא מקבורת יוסף בארון במצרים על מנת שייקחו אותו בני ישראל בצאתם ממצרים ויביאוהו לקבורה בארץ ישראל. אולי גם בארץ ישראל הכירו שיטות חניטה או איכול בשר ושמירה של העצמות על מנת להביאן לקבורה קבע מוכובדת במועד מאוחר יותר (ליקוט עצמות). אך היכן יניח אברהם את ארונו של שרה בינתיים, בהאלו? מי ישא את עצמותיה דוגמת עצמות יוסף? אולי הכוונה לקבורה בשדה במקום פתוח ושאינו מעובד על פני מערת קבורה חצובה מוכובדת. נשמח לשמוע לקח נוסף מפי שואבי המים.
- 11 כאן מתחיל השלב השני והמורכב במשא ומתן. עד כאן, דברי נימוסין וגינוני כבוד, מאכן ואילך – מ"מ ענייני. אנחנו מנסים לבנות תמונת רצף ולפיכך אנו מדלגים ממקרא למדרש וממדרש לפרשני המקרא, דבר שאולי אין נכון לעשות. אך זה מה יש, דברי תורה (ומדרש ופרשנות) עשירים במקום אחד ועניים במקום אחר (ירושלמי, ראש השנה, פרק ג). שוב שתי הגישות לפנינו, הפעם מאותו בית יוצר – רמב"ן. מצד אחד, גישה תקיפה: "אני לא אקבור מתי בקבר אחר, אבל אם רצונכם שאקבור מתי פגעו לי בעפרון ... כי אם לא תעשו כן אקברנו בארון". מצד שני, גילוי קלף של חולשה שהמת מונח לפניו ויש לקבורו: "מתי אשר הוא לפני ואני צריך למהר לקברו". או שמא נאמר שגם זה קלף של תקיפות משום שלא היה מקובל להשהות קבורת מת בתרבות עמי הארץ, ואברהם מנצל זאת. (ובניגוד לגישה הגמרא, ראה הערה 2 לעיל). אברהם לא מביא את מתו פיסית למשא ומתן, אבל הוא כל הזמן נמצא ברקע.
- 12 וכן הוא במדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק כג: "ופגעו לי. מלשון בקשה". רמב"ן מסביר את פשר הדיבור העקיף, דרך אנשי העיר, אל עפרון, שהיה "עשיר ונכבד" ואגב כך הוא נכנס "לשדה מוקשים" של השוואת המקרה שלנו עם נבות הזרעאלי שסירב למכור את "נחלת אבותיו" לאחאב מלך ישראל (מלכים א פרק כא). ההקבלה הנוצרת כאן היא נבות-עפרון, אחאב-אברהם. ואחאב מציע לנבות לא רק כסף, כי אם גם אפשרות של קרקע חלופית טובה יותר: "וְאֶתְּנֶה לְךָ תַּחְתֵּי כָּסֶף טוֹב מִמֶּנּוּ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֶתְּנֶה לְךָ כֶּסֶף מְחִיר זֶה!" עכ"פ, אברהם מציע לעפרון (ולאנשי העיר) שהעסקה תחשב בעצם כמתנה, למרות שישולם בה כסף כדת וכדין, אולי באמת כדי לעקוף את הבעיה של מכירת נחלת אבות. בכל מקרה, אומר אברהם, אני אראה בזה מתנה וטובה גדולה, גם אחרי שאשלם טבין ותקילין. והכל בדרך עקיפה, דרך אנשי העיר. אולי פרטים אלה, של מתנה ועקיפה, חסרו אצל אחאב שבא בכח המלוכה ולא בעורמת המשא ומתן. ועדיין דברי רמב"ן אלה צריכים עיון.
- 13 התפללו לפניו עלי. רמב"ן לא מזכיר מדרש זה, אבל נראה שהוא בונה עליו וממשיך אותו ביודעין או בלא יודעין. אברהם הופך את אנשי העיר למתווכים. הוא משתף אותם בדאגתו, רצונו ותקוותו למצוא חלקת קבר. אולי אפילו מבין בחכמתו שגם עפרון אוהב תיווך זה אשר נותן לו יוקרה וכבוד. אנשי העיר יהיו "חייבים לו" אם ייעתר להם. אנשי העיר, לעומת זאת, מרגישים שיש להם מעמד ותפקיד. הם באמצע, בלב המשא ומתן. נראה שאברהם מתמרן באופן מתוחכם מאד בין עפרון ובין אנשי בני חת.

"ועפרון יושב בתוך בני חתי" - ר' יצחק אמר: יִשָּׁב כתיב.¹⁴ אותו היום מינוהו אַרְכִּי־סֵטְרָטְגוֹס, כדי שלא יהא אדם גדול קונה מבן אדם קטן.¹⁵

שמות רבה ו ד, פרשת וארא

"וארא אל אברהם" [שמות ו ג-ח], אמר לו הקב"ה למשה: חבל על דאבדין ולא משתכחין.¹⁶ הרבה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב ... ולא הרהרו אחר מדותי. אמרתי לאברהם: "קום הַתְּהַלֵּךְ בְּאַרְצְךָ וּלְרַחֲבָהּ כִּי לָךְ אֶתְנַנְּהָ" (בראשית יג יז), בקש לקבור שרה ולא מצא עד שקנה בדמים ולא הרהר אחר מדותי.¹⁷

מדרש תנחומא (בובר) פרשת חיי שרה סימן ג

"זממה שדה ותקחחוו", שעד שהיא בחיים זממה ליטול את מערת המכפלה, "ותקחחוו" - שהרי נקברה בה.¹⁸

רמב"ן בראשית פרק כג פסוק יא

וטעם "לעיני בני עמי" - לאמר, הנה כל העם הנה, והם היודעים ועדים ואל תחוש לכפירה או לחזרה, וקבור מתוך שם מעתה כי שלך היא ולא אוכל לשוב. ואברהם לא עשה כן, כי גם אחרי שפרע הכסף מלא, החזיק תחילה בשדה ובמערה והקים ברשותו לעיני בני העיר וכל באי שער העיר, הסוחרים והגרים הנמצאים שם. ואחר כך קבר אותה.¹⁹

מדרש תנחומא (בובר) פרשת בהר סימן א²⁰

¹⁴ בכתב חסר ואז ניתן גם לקרוא: יִשָּׁב.

¹⁵ וכן פירש רש"י בעקבות המדרש: "אותו היום מנוהו שוטר עליהם, מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה". האם הכל ענין של כבוד לאברהם? ראה מדרש רבה בסימן הקודם, הבאנוהו לעיל, שלאברהם הם אומרים: "נשיא אתה עלינו, אלוה אתה עלינו" ובמקביל הם ממנים את עפרון לשופט ומושל (אַרְכִּי־סֵטְרָטְגוֹס), האם רק ענייני כבוד כאן, או שמא שאם באים לעשות עסקת מקרקעין ולמכור נחלת אבות, עדיף שהמושל יעשה זאת, הסמכות שעליה אין עוררין? רש"י הנשען על המדרש מדבר רק על "חשיבותו של אברהם" ואינו מזכיר במישרין את פעולת המכירה. אבל המדרש אומר במפורש שמינו את עפרון לתפקיד, כדי לאפשר את המכירה. האם מכאן נלמד ששני הצדדים ידעו לקראת מה הם הולכים והיה כאן רק טקסיות ותהליך נדרש של משא ומתן כמקובל במזרח?

¹⁶ אנשים שאבדו ואינם עוד איתנו ולא נמצא כמותם. ביטוי שגור בהספדים. הפועל שכ"ח כאן הוא בארמית במובן של מצוי (שכ"ח) ולא בעברית במובן של נשכח.

¹⁷ ראה מקבילה למדרש זה בגמרא בבא בתרא טז ע"א. נעשה הפסקה בכל התפוכות המשא ומתן המפורט והקשה של אברהם עם עפרון ועם בני חת (גם עפ"י פשט הפסוקים, בלי כל המדרשים והפירושים) ונחשוב על פן אחר של כל הסיפור שמן הסתם ליווה את אברהם כל העת. איה הבטחת הקב"ה? למה הוא צריך להקדיש כל כך הרבה כוחות ותעצומות נפש על מנת לזכות בחלקת קבורה קטנה לאשתו? מי הם בני חת אלה שאברהם צריך להתרפס לפנייהם ולהתחכם עליהם? זה ללא ספק אחד הניסיונות הקשים בהם עמד אברהם שכמעט כל המפרשים והמדרשים מתעלמים ממנו. הרוב המכריע של הפרשנים וכל המדרשים מסכימים שהעקדה היא הניסיון העשירי החותם את שרשרת עשרה הניסיונות. ראה דברינו [עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו](#) בפרשה זו. העקידה לשיטתם היא השיא ולא לחינם אומר הקב"ה לאברהם בעקידה: "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה". רק רבינו יונה בפירושו למשנה אומר: קניית שדה מערת המכפלה היא הניסיון האחרון, אחרי ניסיון העקדה! אולי גם קשה לא פחות ממנו. לנהל מו"מ עיקש עם תושבי הארץ שמוכנים לתת לאברהם את כל הכבוד שבעולם, רק לא פיסת קרקע, רק לא אחיזה בארץ שהובטחה לו, ובה בעת לנהל שיח פנימי סמוי ושקט עם הקב"ה: למה אני צריך לעבור את כל הסאגה הזו? איה כל הבטחותיך ריבונו של עולם? ואברהם לא מהרהר אחר מידותיו של הקב"ה ומבין שאחרי כל הבטחות והשבועות, רק במעשים ובהשתדלות עצומה תיקנה הארץ. נחזור לקניית מערת המכפלה.

¹⁸ באמצע המשא ומתן, אנו מתוודעים לראשונה לשם: מערת המכפלה. כבר מפשט הפסוקים אנו למדים שאברהם לא סתם בא לבקש "אחוזת קבר", ולא בכדי גם דוחה את ההצעות "במבחר קברינו קבור את מתך", שהרי הפסוקים אומרים: " ... שְׁמַעוּנִי וּפְגַעוּ לִי בְּעַפְרוֹן בֶּן צַחֵר: וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לֹא אֲשֶׁר בְּקֶצֶה שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזַת קֶבֶר". משמע שאברהם שם עינו על מקום מסוים, על "מערת המכפלה", או כפי שהיא נקראת בהמשך בסיום העסקה (פסוק ט): "מערת שדה המכפלה", היינו לא המערה היא כפולה (ראה רש"י, אבן עזרא ורמב"ן על פסוק ט), אלא השדה (ורשב"ם על הפסוק אומר שהבקעה כולה, בה היו השדה והמערה, הייתה כפולה). עד כאן פשט הפסוקים. ובאמת, מדוע רצה אברהם דווקא מערה/שדה אלה? בא המדרש ומלמד אותנו שכבר שרה נתנה עיניה על המקום. היא זו שחגרה מתניה זממה את שדה המכפלה, רק לא הספיקה לקיים את "ותקחחור" ואברהם הוא שהשלים את משאלתה. אברהם לא רק בא לקבור את המת, אלא גם לקיים את דבריו ("מצוה לקיים דברי המת", כתובות ע ע"א וכן רבים). האם שרה תכננה את מקום קבורתה? ראה ערה 4 לעיל שאברהם זקן וקורא לעצמו גר תושב משום ששרה שוב איננה איתו. ניתן ליצור חיבור יפה בין מדרש תנחומא זה ובין אגדת בראשית (בובר) שהבאנו בסוף הערה 4 לעיל!

¹⁹ שום מתנה, ברורה ופומבית ככל שתהיה, אינה שווה כמו מכירה קניינית. אברהם אפילו מעכב את קבורת שרה, אחרי השלמת העסקה, (ראה פירוש רמב"ן על הארון של שרה לעיל) עד שתוברר חזקתו ובעלותו על השדה. מה גם שבסוף הוא קונה לא רק אחוזת קבר כי אם גם חלקת שדה בה ניתן לזרוע ולטעות ולנטוע אוהל של קבע (מה שלא מצאנו בתולדות אברהם ובנו ובן בנו). בכך מצטרף רמב"ן לקו שרש"י מוביל שבשלב זה של המו"מ עפרון מעדיף לתת מתנה ולא למכור ולכן אין אברהם מסכים. ואלה דברי רש"י (בתשובת אברהם לעפרון בפסוק יג): "אך אם אתה לו שמעני - אתה אומר לי לשמוע לך וליקח בחנם, אני אי אפשי בכך, אך אתה לו שמעני הלאויתן שמעני: נתתי - ... מוכן הוא אצלי והלאויתן נתתי לך כבר". אין שום הסכמה מראש בין אברהם ועפרון ולוא בשתיקה. הכל משא ומתן אמיתי ונוקב.

²⁰ המקום והזמן הולכים ואוזלים ואנו עושים "קיצור דרך" לשורה התחתונה של המשא ומתן הארוך ומפוטל הזה.

"נבהל להון איש רע עין"²¹, זה היה עפרון החתי. בשעה שמתה שרה אשת אברהם, הלך לו אברהם אצל עפרון, שימכור לו המערה. אמר לו עפרון: תן לי את דמיה. אמר לו: "ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא ואת מתך קבור" (בראשית כג טו).²² התחיל אברהם צובר לעפרון את הכסף. שנאמר: "וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרן את הכסף וגו'" (בראשית כג טז). אמר בן מאמא²³: אעפ"י שאמר ר' חנינא כל שקלים שבתורה סלעים הם, חוץ מאלו שהם קנטרין.²⁴ ארבע מאות קנטרין צבר אברהם לפני עפרון. כיון שראה עפרון את הכסף נבהל ונתפתה, שנאמר: "במבחר קברינו קבור את מתך" (שם שם ו). אמר לו הקב"ה: אתה נבהלת לממון, "נבהל להון איש רע עין", חייך חסרון יש לך בדבר, "ולא ידע כי חסר יבואנו". ומהו חסרונו? אמר ר' יהודה הלוי בר שלום: כל עפרון שכתוב כאן, עד שלא נטל הכסף מאברהם מלא – "עפרון", וזה חסר: "וישקל אברהם לעפרן", חסר ו' כתיב.²⁵

שמות רבה פרשה לא סימן יז

"נבהל להון" – זה עפרון. בשעה שמתה שרה, היה אברהם מבקש מקום לקברה, אמר להם: "שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר ויתן לי את מערת המכפלה". מיד הלכו ומנוהו אותו היום אסטרטיגוס עליהם. אמרו לו: מכור את המערה לאברהם. אמר להם: איני מוכרה לו. אמרו לו: אם אין אתה עושה, אנו מעבירין אותך מן אסטרטיגוס שלך. מיד עמד אברהם ושקל לו.²⁶

בראשית פרק מט פסוקים כט-לב

וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאֶסֶף אֶל עַמִּי קָבְרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי אֶל הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֵה עֶפְרוֹן הַחִתִּי: בַּמַּעְרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחִתִּי לְאַחֲזֹת קָבֵר: שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אַבְרָהָם וְאֶת שָׂרָה אֲשֶׁתוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת יִצְחָק וְאֶת רַבְקָה אֲשֶׁתוֹ וְשָׁמָּה קָבְרָתִי אֶת לָאָה: מִקְנָה הַשְּׂדֵה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי חֵת.²⁷

בראשית פרק נ פסוקים יב-יד

²¹ משלי פרק כח פסוק כב: "נִבְהַל לְהוֹן אִישׁ רַע עֵיִן וְלֹא יָדַע כִּי חָסֵר יִבְאֲנֹה".
²² לא רק אנחנו מבצעים "קיצור דרך" ומדלגים על יתרת המשא ומתן, גם מדרש זה, ואחרים שנראה, "חותכים" את כל סיפור המקרא ומתארים את כל העניין כמשא ומתן ישיר, קצר ולעניין בין אברהם ועפרון. והכל, על מנת להציג את דמותו של עפרון כתאב ממון וכאיש רע שנבהל להון, כדברי הפסוק במשלי.
²³ שם של אמורא, נקרא גם בן מארא או מאדא במקבילות תנחומא, שמופיע רק כאן ואיננו יודעים עליו דבר. מאמר אחד נשאר ממנו.
²⁴ ראה בבא מציעא פז ע"א: "ואל הבקר רץ אברהם - אמר רבי אלעזר: מכאן שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. מנלן - מעפרון. מעיקרא כתיב: ארץ ארבע מאות שקל כסף ולבסוף כתיב: וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסוחר - דלא שקל מיניה אלא קנטרין, דאיכא דוכתא דקרי ליה לתיקלא קנטירא". קנטרין הם מטבעות מובחרים, סלעים גדולים ושלמים, שהם מטבע עוברת לסוחר בכל מקום (ראה רש"י ושטיינזלץ בגמרא שם), בפרט באותה תקופה שלא היו עדיין חותמות על המטבעות, או שמא אדרבא, שהיה חותמו של אברהם על מטבעות אלה ולכן התקבלו בכל מקום. ראה מדרש בראשית רבה לט יא: "ארבעה הם שיצא מוניטין שלהם בעולם ואברהם הוא אחד מהם".
²⁵ הרבה כתיב חסר יש בפרשה זו של מכירת שדה המכפלה וכבר ראינו כמה מהם לעיל. גם המילה "וישקול" בפסוק שהוא דורש: "וישקל אברהם לעפרן את הכסף", כתובה בכתיב חסר. ומה זה ילמדנו? עכ"פ, קבוצה רחבה של מדרשים (בעיקר מדרשי ילמדנו-תנחומא, ראה למשל תנחומא בפרשת משפטים ה) מקצרת ועולה ומציגה את כל העניין כהליך חד ומעשי של איש תאב ממון עם איש המשתוקק לחלקת שדה וקבורה בארץ ישראל. וכל המשא ומתן שבתורה לא חשוב כמסר הקצר והמוסרי של "ילמדנו".
²⁶ על הפסוק שזה עתה דרשנו: "נבהל להון", הנה שוב מדרש אחר המחזיר אותנו לאסטרטיגוס ולמשולש המורכב של אברהם, עפרון ובני חת שאולי גם הם צד בעניין וסייעו במישרין או בעקיפין, במודע או שלא במודע לאברהם ברכישת מערת שדה המכפלה.
²⁷ כך מצווה יעקב את בניו, להיקבר באותה אחוזת קבר שאברהם קנה והעביר בירושה לבניו ובני בניו. אבל כאשר יוסף מבקש רשות מפרעה לצאת ממצרים ולעלות לקבור את אביו, הוא אומר: "אֲבִי הַשְּׂבִיעֵנִי לְאָמֵר הִנֵּה אֲנִי מֵת בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר קָרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעֵתָה אֶעֱלֶה נָא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וְאֶשׁוּבָה" (בראשית נ ה). מה פשר "אשר כריתי"? שחפתי מקום קבורה נוסף במערת המכפלה ליד לאה? כריתי מלשון חפרתי? כך אכן מפרשים פרשנים כמו אבן עזרא ורבי בחיי בן אשר. גם רש"י מפרש: "כפשוטו כמו: כי יכרה איש בור (שמות כא לג)", אבל מוסיף מיד: "ומדרשו עוד מתיישב על הלשון, כמו אשר קניתי. אמר רבי עקיבא: כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה. ועוד מדרשו לשון קרי ... שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי, ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה". רש"י מכוון למדרש תנחומא וישלח יא וכן פרקי דרבי אליעזר פרק לו שבהם מתואר איך יעקב רכש מעשו את חלקו במערת המכפלה: "מה עשה יעקב? כיון שהעבירו בניו וצאנו לארץ ישראל, עמד ומכר כל מה שהביא בידו מחוצה לארץ, ועשאו כריות של זהב. אמר לעשו: יש לך חלק עמי במערת המכפלה, ומה אתה מבקש? ליקח כריות אלו של זהב או לחלוק עמי? התחיל עשו אומר: מה אני מבקש מן המערה הזו? זהב זה אני מבקש!". יעקב קונה את מערת המכפלה פעם שנייה, הפעם מידי עשו! יש ליעקב חלק במערת המכפלה מעבר לירושה גרידא מאבותיו. וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [יעקב, עשו ומערת המכפלה](#) בפרשת ויחי. שם גם הסברנו מדוע לאוזני פרעה מדגיש יוסף פרט זה שאביו כרה לעצמו אחוזת קבר בארץ כנען ולא שירש אותה מאבותיו.

ויעשו בניו לו כן כפאשר צום: וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחוזת קבר מאת עפרון החתי על פני ממרא: וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את אביו: 28

פרקי דרבי אליעזר פרק לו²⁹

רבי יהודה אומר שלשה אבות פרתו ברית עם עמי הארץ, ואלו הן: אברהם יצחק ויעקב. אברהם פרת ברית עם עמי הארץ...³⁰ אמר לבניו ביום לקנות מהם את מערת המכפלה במקר טוב ובזהב ובשטר עולם לאחוזת קבר. וכי יבוסים היו והלא חתיים היו, אלא על שם עיר יבוס נקראו יבוסים.³¹ ולא קבלו האנשים. התחיל פורע ומשתחוה אליהם, שנאמר: "וישתחו אברהם לפני עם הארץ" [בראשית כג יב] אמרו לו אנו יודעים שהקדוש ברוך הוא עתיד לתן לך ולזרעך את כל הארצות האל. פרת עמנו שבועה, שאין ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס.³² ואחר כך קנה את מערת המכפלה במקר זהב ובכתב עולם לאחוזת עולם, שנאמר: "וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרון את הפסוף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר".³³ מה עשו אנשי יבוס? עשו צלמים של נחשת והעמידו אותן ברחוב העיר וכתבו עליהם שבועת אברהם. וכשבאו ישראל לארץ רצו לפגוע בעיר היבוס, ולא היו יכולין לפגוע מפני אות ברית שבועת אברהם, שנאמר: "ואת היבוס ישב ירושלם לא הורישו בני בנימן וגו'" [שופטים א כא].³⁴ וכשמלך דוד נרצה לפגוע בעיר היבוס לא הניחו אותו, שנאמר: "ויאמר לדוד לאמר לא תבא הנח וגו'". [שמואל ב ה ו]. והלא היו ישראל כחול הנס! אלא מכח ברית שבועת אברהם ראה דוד וחזר לאחוריו, שנאמר [שם ט] וישב דוד במצדה. אמרו לו: אין אתה יכול לפגוע בעיר היבוס עד שתסיר כל הצלמים הללו שכתוב עליהם אות שבועת אברהם, שנאמר: "כי אם הסיף העורים והפסחים", אלו הצלמים שנאמר עליהם: "על כן לאמרנו עיר ופסח לא יבוא אל הבית".³⁵

שבת שלום מחלקי המים

²⁸ בסוף ספר בראשית חוזרת ונזכרת מערת המכפלה, אשר הפכה לאחוזת קברי אבות האומה: משרה שאלה הצטרף אח"כ אברהם, דרך יצחק שהצטרף אף הוא לרבקה (ראה דברינו [מות יצחק ורבקה](#) בפרשת וישלח), וכעת יעקב אשר מבקש להיקבר בארץ ולהצטרף לאה אשתו הראשונה (לא אל רחל). "אני נאסף אל עמי", אומר יעקב, "קברו אותי אל אבותי" – עם אבותי מפרשים המפרשים. "שאוני אל אבותי" מצווה יעקב את בניו, מפרש רמב"ן. ואח"כ מה? מה יהיה? סתם יעקב ולא פירש, רק יוסף בנו אומר: "פקד יפקוד אלהים אתכם". ונותרה מערת המכפלה והשדה אשר סביבה יתומה ועזובה בארץ כנען מצפה מתי ישובו אליה מי שהובטחה לאבותם הארץ, אך הם כעת חוזרים למצרים. השדה והמערה שכל כך השתדל אברהם לקנותם.

²⁹ "עם סגירת הגליון" קפץ לנגדנו מדרש זה שמאיר את כל קניין מערת המכפלה באור אחר שיש לו השלכות לדורות. ראה מדרש זה גם בילקוט שמעוני וירא רמז פב ויהושע רמז כח.

³⁰ בקטע שהשמטנו מסביר המדרש שרצונו של אברהם לרכוש את מערת המכפלה היה משום שגילה שהיא מקום קבורת אדם וחיה כשהם: "שוכבים על המטות וישנים, ונרות דולקין עליהם, וריח טוב עליהם כריח ניחוח, לפיכך חמד את מערת המכפלה לאחוזת קבר". ועל הברית שכרתו יצחק ויעקב, ראה דברינו [הברית עם אבימלך](#) בפרשת וירא וכן [ברית יעקב עם לבן ארם](#) בפרשת ויצא.

³¹ זה משפט ביניים חשוב שיחבר להלן את חברון עם ירושלים!!

³² אם ידעו בני חת הם אנשי יבוס שהארץ הובטחה לאברהם ע"י הקב"ה, היינו שהם לכאורה משלימים עם הבטחה זו ומבינים שהיא עתידה להתגשם, מה פשר הניסיון להוציא את עיר יבוס היא ירושלים, מהבטחה זו? ניסיון להערים על ההבטחה? הסכמת וויתור מצדו של אברהם? השלמה אבל שתיתנן תמורה כספית? הוצאת ירושלים מההבטחה? (עיר בינלאומית?)

³³ נראה שהראיה של המדרש שהיה כאן הסכם רחב יותר מעבר לרכישת מערת המכפלה והשדה שסביבה ושאברהם הסכים לדרישת בני חת לגבי ירושלים, היא מהמילים: "וישמע אברהם אל עפרון". אבל הדרשן (או המעתיק) משלים את הפסוק עד סופו על מנת להראות את חלקו של מתן הכסף בהשלמת העסקה / השבועה ומתן תוקף זה. ואולי על מנת לאושש שכל מקום שירצו צאצאי אברהם להתנחל בו, יקנו בכסף מלא ובהסכמת עמי הארץ. כך או כך, הרי לנו ירושלים תמורת חברון (מערת המכפלה).

³⁴ ראה עוד לפני כן בספר יהושע טו סג: "ואת היבוס יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוס את בני יהודה בירושלם עד היום הזה". אבל בשופטים א ח כתוב: "ויילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה ויפוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש". האם אלה מסורות סותרות, או שיש להבחין בין ירושלים ובין עיר יבוס?

³⁵ שבועת אברהם תקפה עד ימי דוד! ראה בהמשך המדרש שם כיצד פעל דוד. וכבר נדרשנו להמשך זה בדברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים. וכל זה, בדומה לשבועה של יעקב ללבן שגם איתה היה צריך דוד להתמודד כשכא להילחם בארם. ראה שוב דברינו [ברית יעקב עם לבן ארם](#) בפרשת ויצא. בין כך ובין כך, מדרש זה מציג עמדה מאד מיוחדת ביחסי עם ישראל עם שכניו מבית (תושבי הארץ שהיו כאן לפניו) ומחוץ (עמי האזור שחלקם מצאצאי אברהם ומשפחתו המורחבת). התורה חוזרת ומבטיחה את הארץ לאבות מספר פעמים, בספר דברים מצווה משה לכבוש את הארץ ולהשמיד את העמים היושבים עליה (את מי שלא יתפנה מרצון כמו הגרשני, מוסיפים חז"ל), רש"י בתחילת פירושו לתורה שמזכיר את בעלות הקב"ה על הארץ: "ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". ואילו כאן משמשת קניית מערת המכפלה והשדה אשר סביבה ע"י אברהם, בית אב גם למקומות אחרים בארץ, שאחרי כל ההבטחות, יש לקנות את הארץ מתושביה. מעשה אבות סימן לבנים, ומאברהם לכל גואלי הארץ בעת החדשה להתארגנויות באגודות פרטיות, דרך רוכשים בעלי ממון ויזמים, ועד מפעל הקרן הקיימת לישראל.